

Ірина Войцехівська

докторка історичних наук,

професорка,

професорка кафедри історії мистецтв,

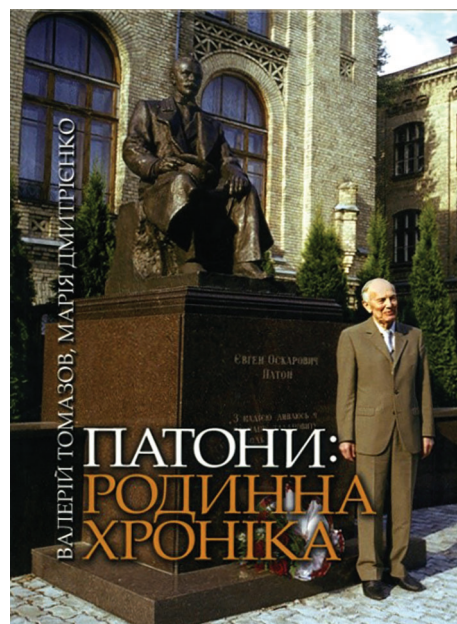
Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3623-8208>

У ПОШУКАХ ЗАГУБЛЕНОГО У ЧАСІ

Рецензія на книгу: *В. Томазов, М. Дмитрієнко. Патони: родинна хроніка. Київ: Академперіодика, 2018. 316 с., [32] с., 40 с. іл.*

Постаті Євгена Оскаровича (1870–1954) і Бориса Євгеновича Патонів (1918–2020) – славетних українських учених та організаторів науки, завжди перебували у фокусі уваги вітчизняних істориків, журналістів і письменників¹. Ці праці, відповідно до часу їх створення та ідеологічних кон'юктур, нерідко носили однобокий характер: детально розглядалася наукова, громадська, державна діяльність учених, але приховувалися їхні світоглядні орієнтири, суспільна позиція, все особисте, людське. Більше того, часто-густо факти спеціально спотворювалися,

підлаштовувалися під усталену схему політичного життя та ідеологічних доктрин. Тому залишалася величезна кількість недомовок, «білих

¹ Б. Є. Патон: 50 років на чолі Академії. Київ: Академперіодика, 2012. 776 с., іл.; *Доброхотов Н. Н.* Евгений Оскарович Патон (Краткая характеристика научной и общественной деятельности) // Сборник, посвященный 80-летию со дня рождения и 55-летию научной деятельности Героя Социалистического Труда, действительного члена АН УССР Евгения Оскаровича Патона. Киев: Издательство АН УССР, 1951. С. 9–13; *Малиновський Б. М.* Академік Борис Патон – праця на все життя. Київ: Наукова думка, 2002. 340 с., іл.; *Малишевський І. Ю.* Рассказы о Патоне. Киев: Наукова думка, 1984. 491 с., іл.; *Оноприенко В. И., Кистерская Л. Д., Севбо П. И.* Евгений Оскарович Патон. Киев: Наукова думка, 1988. 240 с., іл.; *Чеканов А. А.* Евгений Оскарович Патон. Киев: Наукова думка, 1979. 107 с., іл. та ін.

плям», а інколи – відвертих фальсифікацій. Все це сьогодні викликає болісну реакцію, адже джерела нашої історії впливають не тільки на об'єктивне і достовірне дослідження минулого, а й складають основу духовного життя українського суспільства.

Рецензована праця відомих українських істориків Валерія Томазова і Марії Дмитрієнко*, яка вийшла у світ напередодні 2-х значних ювілеїв – 100-річчя Національної академії наук України та її ровесника – президента НАН Бориса Євгеновича Патона, є унікальною, оскільки розглядає життєвий шлях батька і сина Патонів у контексті вітчизняної історії й історії роду, висвітлює різнопланові, досі невідомі, аспекти біографії його представників.

Зазначимо, що ця книга є перевиданням праці вказаних авторів², яка отримала значний резонанс у науковому середовищі³. Рецензенти схвально оцінили її вихід у світ, зазначивши, що ця студія стала суттєвим кроком в осмисленні суспільного і наукового життя нашої країни.

Друге видання є значно розширеним, доповненим і складається з кількох частин. У вступній статті «До генеалогії роду Патонів» автори акцентують увагу на необхідності реконструкції родоводів видатних учених і ретельного дослідження феномену наукових династій, оскільки це дозволяє розкрити сімейну атмосферу і простежити певні родинні традиції, що впливають на формування особистості, а також визначають місце генетичної спадковості в появі видатного науковця. Цю тезу автори яскраво ілюструють прикладами з історії української науки, звертаючись до генеалогії Вернадських, Богомольців, Білець-

* На жаль, доктор історичних наук, професор Марія Федорівна Дмитрієнко померла 22 травня цього року.

² *Дмитрієнко М., Томазов В.* Рід Патонів: історико-генеалогічне дослідження. Документи. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 344 с., іл.

³ *Легун Ю.* Рец. на кн.: Дмитрієнко М., Томазов В. Рід Патонів: історико-генеалогічне дослідження. Документи. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 344 с. // Український історичний журнал. 2015. № 1. С. 222–225; *Онопрієнко В.* Рід Патонів: історія, генеалогія, видатні представники. Рец. на кн.: Дмитрієнко М., Томазов В. Рід Патонів: історико-генеалогічне дослідження. Документи. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 344 с. // Наука та наукознавство. 2014. № 4. С. 151–152; *Палієнко М., Срібняк І.* Рід Патонів: духовний зв'язок поколінь, або витoki геніальності. Рец. на кн.: Дмитрієнко М., Томазов В. Рід Патонів: історико-генеалогічне дослідження. Документи. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 344 с. // *Nad Wisłą i Dnieprem.* 2015. № 4. S. 180–181; *Бакалець О.* Рец. на кн.: Дмитрієнко М., Томазов В. Рід Патонів: історико-генеалогічне дослідження. Документи. Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. 344 с., іл. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць. Генеалогія та геральдика. Київ: Інститут історії України НАН України, 2014. С. 176–178 та ін.

ких (с. 13–16). Тут же детально, дотримуючись високих стандартів наукової етики, вчені аналізують праці патонознавців та їхній внесок у розв'язання питання про соціальне і етнічне походження Патонів (с. 16–18), стисло висвітлюють історичну долю окремих гілок роду та їхніх представників (с. 19–21). Цінним, на наш погляд, є також те, що автори зупинилися на аналізі джерельної бази дослідження, яка складалася переважно з нормативних документів, розпорошених по різних архівних сховищах. Вони підкреслюють, що для реконструкції дворянських родоводів, зокрема Патонів, величезний інформаційний потенціал мають справи про дворянство, послужні списки, метричні свідоцтва, автобіографії та листи з обліку кадрів (особові листи), а також висловлюють деякі застереження: документи дорадянського періоду є більш достовірними, ніж радянського, що пояснюють, цілком обґрунтовано, певними особливостями діловодства і документообігу (с. 21–22).

Величезна евристична робота В. Томазова і М. Дмитрієнко знайшла наочне втілення у поколінному розписі Патонів (Паттонів) і Патонів-Фантон-де Веррайонів. Генеалогічний матеріал представлено у вигляді класичного французького родовідного розпису, який має 10 генерацій та містить інформацію про 42 особи. Родовід охоплює хронологічний період від середини XVIII ст. до сьогодення. У біографічних довідках наводяться відомості про час і місце народження представника роду, його хрещення, хрещених батьків, місце навчання, кар'єрне зростання, майнове становище, час і місце вінчання, інформацію про дружину чи чоловіка, їхнє походження, майновий стан, час і місце смерті, поховання тощо (с. 27–43). Наприкінці родовідного розпису наведено список документальних джерел, відібраних із 12-ти архівосховищ (с. 44). Саме на підставі цих документів і створено родовідний розпис, який додатково ілюстровано художньо виконаним родовідним деревом Патонів, уміщеним на форзаці книги.

Прикметним є 3-й – найбільший розділ книги. Це – збірка зі 148 документів за період із 1 серпня 1795 р. до 27 листопада 2016 р. (с. 61–301). Їй передують археографічна передмова (с. 51), у якій зазначено основні принципи відтворення документів, а також перелік документів (с. 52–60), що увійшли до збірки. Археографічна частина праці виконана на високому фаховому рівні. Кожен документ має порядковий номер, матеріали розміщено за хронологічним принципом. Виняток становлять виокремлені авторами 3 тематично сформовані групи документів, які стосуються питання внесення представників роду Патонів до дворянських родовідних книг Санкт-Петербурзької та Смоленської губерній. До кожного документа подано редакційний заголовок, у якому наведено порядковий номер, дату, різновид, автора, адресата, короткий зміст. Датою документа, як правило, є час його написання. За відсутності дати її було встановлено за змістом і вказано у квадрат-

них дужках. Обґрунтування дати наводиться у примітках, уміщених після тексту документа та легенди. Різновид документа, якщо його не визначено в тексті, встановлено на підставі змісту і форми. Матеріали відтворено згідно з нормами сучасного правопису, зі збереженням стилістичних і мовних особливостей кожного документа. Уживання пунктуаційних знаків та великих літер наближено до вимог сучасної орфографії. Скорочені слова відтворено у квадратних дужках. Окремі географічні назви подаються в їх історичній формі. Після тексту документа міститься легенда, де зазначено скорочену назву архіву та всі вихідні дані.

Опубліковані документи мають величезну цінність, оскільки проливають світло на багато недосліджених донедавна моментів з історії роду Патонів, зокрема щодо соціального статусу, етнічної приналежності тощо. Справді сенсаційним стало опублікування метричного запису про народження Бориса Євгеновича Патона, що спростовує прийняту у радянській історіографії дату його появи на світ (с. 166–167).

Іменний покажчик допомагає орієнтуватися у величезній кількості персональної інформації, наведеній у рецензованій праці.

Книга чудово ілюстрована. Серед фотографій, зібраних авторами з різних колекцій, є як офіційні, так і сімейні, непарадні. Треба відзначити, що академічних фотографій значно більше. Це пояснюється рангом і статусом досліджуваних особистостей у суспільстві та особливостями радянського світосприйняття. Але, незважаючи на це, В. Томазову і М. вдалося створити органічний цілісний портрет видатних учених та їхнього роду.

Необхідно також відзначити роботу Видавничого дому «Академпериодика», якому вдалося впорядкувати складний багат шаровий писемний та візуальний матеріал і створити ошатний поліграфічний продукт.

І, насамкінець, хотілося б подякувати авторам за цю чудову працю, в якій уведено до наукового обігу невідомі архівні документи, презентовано нові оригінальні підходи реконструкції життя видатних вчених, що, без перебільшення, є високим достоїнством видання. Приєднуємося до думки академіка НАН України В. А. Смолія, висловленої у вступному слові до рецензованої праці: «Сподіваємося, що ця книга стане початком серії досліджень, у яких буде всебічно висвітлено життя і діяльність вітчизняних наукових династій, серед яких славні прізвища Вернадських, Палладіних, Богомольців, Чаговців, Білецьких, Багаліїв та ін.». Чекатимемо оприлюднення результатів подальших пошуків загублених у часі гілок родоводів вітчизняних учених.